

Nevropsykologalaš kárten sámi konteavsttain

Dagmar Patricia Steffan
Guovdageainnu suohkan
dagmarsteffan@gmail.com

Dagmar Patricia Steffan lea Sámi psykologasearvvi jodiheaddji ja Norsk psykologforening i Finnmark jodiheaddji.

Nevropsykologiiija fágasuorgi rah#á váilevaš álgoálbmotperspektiivvain, maiddáí sámi álbmoga dáfus. Dárbu lea sihke ovdánahttit teasttaid ja guorahallat dálá teasttaid psykometralaš iešvuo#aid sámi konteavsttas.

Norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiidda, dáččaid ja sámiid. Norgga vuodđolága § 108 mielde leat sámegiella ja dárogiella dásseárvosaččat. Dasa lassin boahtá ILO konvenšuvdna álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra, maiddáí gohčoduvvon ILO konvenšuvdna nr. 169, maid Norga lea ratifiseren. Art. 25:s čuožžu ahte dearvvašvuodabálvalusat fertejit ovddiduvvot álgoálbmogiid ipmárdusa mielde.

Seammás leat eanet raporttat ja stuorradiggediedáhusat čujuhan dárbut lasihit sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoda dearvvašvuodabálvalusain (Dieđ. St. 17 (2024–2025), Dieđ. St. 12 (2023 – 2024)). Raporttat sihke Sámedikkis ja Norgga ráđđehusas deattuhit ahte sápmelaččat oppalaččat eai oaččo fáldadaga mii ollašuhtta sin vuoigatvuodaid (Sámediggi, 2023, Dieđ. St. 31 (2018-2019)). Klinihkalaš bargit oppalaččat hárve dihtet gii lea sápmelaš ja gii ii leat. Moattis besset sápmástit konsultašuvnnain (Dieđ. St. 31:24). Dat ehtalaš-juridihkalaš geahččanguovlu guoská maid nevropsykologalaš kártemii sámi konteavsttain. Ankke unnán diehtu gávdno, mo nevropsykologalaš teasttat doibmet sámi oktavuodain. Hui unnán teasttat leat ovddiduvvon dain konteavsttain (Strand & Mathisen, 2006).

Nevropsykologalaš kárten sámi konteavsttain lea sihke dehálaš ja hástaleaddji fáddá.

Dán čálloš mun vuosttažettiin ovdanbuvttán riikkaidgaskasaš girjjálašvuoda álgoálbmotperspektiivva birra ja nevropsykologalaš kártema birra. Nubbin mun presenteren vásáhusaid nevropsykologan mo váilevaš álgoálbmotperspektiiva čuočá sámi pasieanttaide. Goalmádin mun introduseren muhtun gielalaš ja kultuvrralaš perspektiivvaid mat váikkuhit nevropsykologalaš kártemii. Loahpas mun presenteren mo dutkamuš lea lahknonan fáddái ja mii livččii ávkkálaš dahkat viidáseappot.

Álgoálbmotperspektiiva nevropsykologiijas

Nevropsykologalaš kártemis geavahuvvojit dávjá peanná- ja bábirbargobihtát dahje ahte testen čadahuvvo dihtoris. Oppalaš hástalus, mii váikkuha álgoálbmogiidda, gávdno dás ahte nevropsykologalaš bargoneavvut leat huksejuvvon eanetlohkoservodaga paradigmaid ala (Suchy-Dicey et al. 2025, Reagan, et al. 2024). Go dat teasttat geavahuvvojit álgoálbmotkonteavsttas, de dat sáhttet loahpas vaháguhttit olbmuid geat testejuvvojit (Reagan et al., 2023). Earát leat tematiseren dárbbu sihke kultuvrralaš ja gielalaš dorvvolaš ja psykometralaš dohkálaš guorahallamii. (Dudley,

et al., 2014; Reagan et al., 2023, Suchy-Divsey et al., 2025). Ankke lea pasieanttaid giella ja kultuvra hárve vuolggasadjin jorgalit, normeret dahje ovddidit nevropsykologalaš teasttaid (Strand & Mathisen, 2006).

Aisttan Reagan et al. (2023) de sulastahtá standardiserejuvvon testendilli fápmostruktuvrraid koloniserenáiggis ja dáinna lágiin šaddá psyhkalaš riskan testejuvvon olbmui. Dása lassin čállit ákkastallet ahte nevropsykologalaš testen ii vuhtiiváldde álgoálbmotepistemologijaid ii ge gielaid obbalaččat. Reagan et al. (2023) cuigejit maid ahte diagnosat, mat sáhttet šaddat boadusin, sáhttet vásihuvvot unohassan ja vahátlažžan, daningo eamiálbmogat dávjá definerejit indiviidida iežas gullevašvuoda čađa. Maiddái dutkanbarggut davviamerihkálaš konteavsttas (Suchy-Dicey et al., 2025) dahje Aotearoas/Ođđa-Selánddas (Dudley et al., 2014) leat čájehan ahte nevropsykologalaš guorahallamiidda illá čáhkkehuvvo álgoálbmogiid iešipmárdus (First nation ja māori) buozalmasvuoda ja dearvvašvuoda hárrái, danne go daid guorahallamat leat oarjemáilmmi jodihan. Iežas váldodutkosis systemáhtalaš dárkkistanmáliin R.B.E. Eira (2021) gávnna ahte leat eanet kognitiiva ovttalárganvuodát go erohusat eamiálbmotjoavkkuid ja majoritehtajoavkkuid gaskkas dutkamis oppalaččat. Seammás dát dutkan gávnna tendenssa ahte álgoálbmogat birgejit buorebut visuála bargobihtáiguin go gielalaš bargobihtáiguin, go testen ii leat heivehuvvon álgoálbmoga kultuvrii. Riska das lea ahte neuropsykologa árvvoštallá kognitiiva návccaid heajubun go maid dat leat (Eira, 2021).

Nappo álgoálbmotperspektiiva váilu nevropsykologalaš suorggis. Álgoálbmotperspektiiva mearkkaša ipmirdit álgoálbmoga gullevašvuoda lundui ja sin eatnamiidda, ipmirdit sin kolonialiserenhistorijá ja sin erenoamáš vuoinjalašvuoda (Gone ja Kirmayer 2020). Ontologijja (maid mii oaidnit máilmmis) ja epistemologijja (maid mii sáhttit diehtit máilmmi birra) leat oassin álgoálbmotperspektiivvas. Dát mielddisetbuktet nuppelágan áddejumi mat leat diedálaš dutkanjearaldagat ja dutkanmáallet. Vaikko psykologaid klinihkalaš bargovuogit leat vuoddudivvon diehtagis, de diehtaga čanastupmi hárve cuiggoduvvo, iige konteaksta mas máhttu geavahuvvo.

Nevropsykologijja sámi konteavsttas

Álgoálbmotperspektiivva vuolggasadjin de orru leamen jáhkehahtti ahte psykologat geavahit eanetlohkoservvodaga teasttaid guorahallat nevropsykologalaš hástalusaid sámi oktavuodas. Dasa leat guokte siva, namalassi ahte álgoálbmotperspektiiva čálmustahttin váilu, ja heivvolaš reaidut váilot. Iežan vásáhusat nevropsykologan speadjalastet dan. Mun lean oaidnán ahte dearvvašvuodabargit hárve dihtet gii lea sápmelaš. Seammás čájehit sihke mediaáššit ja Died. St. 31 omd. ahte sámegielat pasieanttat hárve ožžot dulkka, beroškeahtá pasieanttaid sámegielat duogáza. Muhtomin dulkka searvá nevropsykologalaš iskkadeapmái. De nuppi hástalus ihtá, juogo teastagažaldagat eai heive dahje gažaldagat eai sáhte jorgaluvvot njuolga, gielaid iešvuodaid dihte.

Nuppe gežiid mun lean oaidnán ahte sámegielat psykologat ohcalit vuogas bargoneavvuid. Iežan klinihkalaš vásáhusaiguin vuoddu, de lean maiddái gullan ahte psykologat oaivvildit muhtomin ahte sámegielat mánná, gii rahčá, ferte oahppat buorebut dárogiehta nu ahte mánná sáhtá oazžut veahki. Dás mun jáhkán guokte boasttujúhku deaivvadit. Vuosttažettiin ahte sámegiella ii adnojuvvo relevánta teastagiellan. Ja nubbin ges vuordámuš mánaide ahte sii berrejit oahppat dárogiehta soaitá geažuhit dasa ahte veahkki dušše gávdno dárogiehta oktavuodas, ii sámi oktavuodas. Goappaš čuoččuhusat leat váralaš álkidahttimat.

Nu go álgoálbmotkonteavsttain oppalaččat, de maiddái sámi konteavsttain leat mánnga riskka nevropsykologalaš guorahallamiin, jos dát čadahuvvo eanetlohkoálbmoga gillii. Boadusin sáhttet leat

diagnosat, maid pasieanttat eai lean soaitit oazžut jos gielalaš ja kultuvrralaš konteavsttat livčče váldon vuhtii. (NOU 1995:6, Steffan, 2016). Dat riska boasttodiagnosa ektui čuoheá maiddá boarrásiidda, go vejolaš demeanssas lea gažaldat (Dieđ. St. 17 (2024-2025:39)). Okta dábálaš lahkananvuogi demeansakártemii Norggas lea geavahit teasttaid dego Mini mental status (MMS), Trail making test, Klokkest dahje Wechsler's memory scale (WMS). Muhto ii oktage dain teasttain tematisere mii sámi orienieren lea.

Muhtin gielalaš ja kultuvrralaš perspektiivvat

Reagan et al. (2023) várrejit dan vuostá ahte atnit oarjemáilmmi eurosentralaš konseptta kognišuvnna birra vuolggasadjin go árvvoštallat álgoálbmogiid váttisvuodaid. Fáddá šaddá seammá relevántan sámi álgoálbmogii ja sáhtttá čadnot gielalaš erohusaide iešalddis. Sámi kultuvrras lea nuppelágan máilmmioaidnu eanetlohkokultuvrra ektui. Guovddázis leat relašuvnnaid mearkkašupmi, gullevašvuhta lundui ja geavadat. Kategoriseren, giella ja áigeipmárdus spiehkkašit majoritehtaservvodaga áddejumi. Dákkár aspeavttat leat dehálaččat mánggain nevropsykologalaš teasttain mat árvvoštallet omd. eksekutiivva funkšuvnnaid ja áicilvuoda.

Gávdnojit ovcci sámegiella. Guhtta dan ovccis hubmojuvvojit Norggas, vaikko muhtumiin dain leat hui unnán geavaheaddjit. Sámegielat gullet suopmelaš-ugralaš giellajovkui. Suopmelaš-ugralaš gielain leat dovdomearkkat omd. kásusgeavaheami ektui, dássemolsuma ektui, suffivssaid ektui, vokálarievdadusa ektui ja erenoamáš pronomeniid ektui. De lea dábálaš gullat ahte sámegiella lea sihke dárkilis ja eahpenjulges giella. Sámegiella lea omd. giella mas leat rikkis vearbasuorggideamit. Sámegiella grammatihkain lea vejolaš čilget dahká go juoidá johtilit, bákkus, bistevac#at, álgimiin, fáhkka ... dahje jus lea nu lihkoheapme ahte alcces dahkkojuvvo juoga. Báikenamahusat leat maid hui dárkilat.

Sámegiella kásusiid bokte nyánssat sáhttet čilgejuvvot das ahte guđe kvalitehtas dahje rollas juoidá dahká (essiiva), gos dahku vuolgá (lokatiiva) dahje guđe guvlui manná (illatiiva), dan botta go dárogielas earuhit jur subjeavtta ja objeavtta. Dajaldagat sáhttet jorgaluvvot eanet sániiguin. muhto soitet dárbbasuvvot eanet sániid. Vaikko dulka livččii mielde nevropsykologalaš kártemis, de ii leat diehttelas ahte klinihkalaš psykologa fuomáša dán giella riggodaga ja nyánssaid.

Nu go ovdal namuhuvvon, álgoálbmogaperspektiiva fáttmasta maiddá gullevašvuoda eatnamiidda ja lundui. Sámi oktavuodas lea bohccos álo leamaš guovddáš mearkkašupmi. Ankke dat ii mearkkaš ahte buot sápmelaččain lea njulges čatnaseapmi boazodollui. Eira (2011) lea guorahallan mo boazobargiid giella lea báidnán buot sámegielaid. Vaikko Eira ii čále nevropsykologalaš konteavsttas, de su bargu čilge ollu relašuvnnaid mearkkašumi birra, mii guoská sihke olbmo ipmirdeapmái ja kognitiiva doaibmasurggiid ipmirdeapmái.

Omd. Eira (2021) čilge ahte boazodoalu dárkilis giella dahká vejolažžan govvidit áiggi iešguđetlágan vugiin. Jagis leat gávccii jahkodagat. Seammás áigodagat sáhttet celkot bohcco luonddu ektui dahje olbmo bargomearrádusaid ektui. Dat mearkkaša ahte iešguđetlágan vuogádagat mannet giehtalagaid áigumušain áiggi cealkit. Namuhan veara lea maiddá giellamáhttu. Nevropsykologat atnet áddejumi, dieđu ja cealkima giellamáhtu oassin. Eira viiddida giellamáhtu definišuvnna nu, ahte dat maiddá fáttmastit praktihkalaš máhtu ja ipmárdusa manne juste don fertet dahkat dan bargu mii gáibiduvvo. Kategoriseren šaddá eará ovdamearkan. Dan botta go nevropsykologiija áinnas šláddje doahpagiid semanttalaččat, sámegiella sisttisdoallá maiddá visuála-gielalaš kategoriserema ovdamearkkaid. Omd nyánssat gávdnojit movt olbmot hupmet oinnolaš ja oaidnemeahtun bohcco birra. Maiddá Kuokkanen (2009) čállá eará kategoriserenmálla birra su barggus dutkanfilosofiija

oktavuodas. Son bealušta ahte oarjemáilmmi akademalaš diehtu bidjá vuodđun ahte máilbmii sáhtta juhkkjuvvot kategorijaid go sihke definišuvnnaid rájât leat meroštallon ja kategorijat leat definerejuvvon. De kategorijat dego luondu ja kultuvra, dieđa ja duodji, čállingiella ja njálmmálaš giella šaddet hierarkiihan dahje antonyman. Dat dualisttalaš jurddašeapmi ii oktiivástit sámi árbevirolaš áddejupmái. Kuokkanen (2009) lasiha ahte álgoálbmotperspektiivvas de livččii lunddolaš ahte guovttijuoguid gaskkas eai leat mearriduvvon rájât, muhto dát dievasmahttet nuppit nuppiid.

Eará áššáigullevaš čuokkis lea ahte sápmelaččaid árbevierut leat gaskkustuvvon njálmmálaččat buolvvas buolvii. Njálmmálaš árbevieru eaktuda eará gaskaomiid gelbbolašvuodasirdimii go čálalaš árbevieru. Erenoamáš muitalanvuogit gáibiduvvojit, nu ahte muitalus bisuhuvvo muittus mánggaid buolvvaid áigge. Muitalus soaitá rievdat ja muitalus dulkojuvvo, ja buorre muitalus áinnas vuotit objektiivvalaš duohtavuodá vuostá. Nevropsykologalaš kártenmálet leat vuodđuduvvon oarjemáilmmi modeallain. Dat fátmastit ovdamearkka dihte gažaldagaid mat árvvoštallet pasieantta giellamáhtu dahje su muittu. De psykologat vurdet pasieanttaid vástidit njuolgga ja bustáválaččat. Mun oaiivildan ahte riska lea badjelgeahččat dan njálmmálaš dieđu mearkkašumi, viidodaga ja čienalvuodá.

De mun oainnán guokte klinihkalaš čuovvumuša: Vuosttažettiin nevropsykologalaš teasttat eai govčča guovddáš aspeavttaid sámegiela ektui ja kultuvrra ektui. Nubbin psykologa gii teste soaitá boastut áddet pasieantta kultuvrralaš relevánta vástádusaid.

Nevropsykologalaš dutkan sámi konteavsttain ja implikašuvnnat

Gávdno veaháš dutkamuš nevropsykologalaš kártemiid birra sámi konteavsttain. Muhtun dutkamušat leat buohtastahtán sámi mánáid teastabohtosiid majoritehtaservodaga mánáid bohtosiiguin (Brunner 1992; Forsius ja Seitamo 1970, Yliranta 2010). Populašuvdnavuodđuduvvon dutkamušas Forsius ja Seitamo (1970) iskkadeigga nuortalaš mánáid kognitiiva attáldagaid Davvi-Suomas. Soai fuobmáiga ahte nuortalaš mánát birgejedje bures KTK teasttain, Kuvallinen Testi Koordinaatiolle mii lea doaimmahanteasta. Su váldofágadutkosis Brunner (1992) guorahalai sámi mánáid bohtosiid viđain WISC-Ra bargobihtáin. Dás Brunner gávnnai ahte sámegiel mánát obbalaččat rahče lohkomuittuin ja kodabargobihtáiguin čuovvolanproseassain, dan botta go sii birgejedje buorebut go Norgga mánát govvakompletterenbargobihtáin ja bihttaspealuin, mat goappašagat čovdojuvvojit simultána proseassaiguin. Ankke testen čadahuvvui dárogillii, vaikko mánát hupme sámegiela guđet guimmiideasetguin. Yliranta (2010) guorahalai čiežajahkásaš sámegiel mánáid olahusaid NEPSY (A developmental neuropsychological assessment), mat ledje fonologalaš giedahallan, bagadusaid ipmirdeapmi ja muitalusaid muitu ja WISC IIIa lohkomuitu. Geahččalangiella lei dárogiella dahje suomagiella, vaikko mánáin lei sámegiella vuosttašgiellan. Yliranta konkluderii ahte sámegiel mánát vástidedje heajubut go eanetlohkoservodaga mánát gielalaš teasttain. Dainna mu mielas majoritehtaservodaga mánáin, geaiguin Yliranta buohtastahtta sámegiel mánáid, lei gielalaš ovdamunni.

Seitamo bohtosiid 1990-logus vuodul, Armstrong, Woodley ja Lynn (2014) árvvoštalle sámi IQ suoma IQ lahka, muhto veaháš unnit. Dan bargui kommentáran, Dutton (2014) čálii ahte erohus lea jáhkkinis stuorát go Armstrong et al. gávdne. Dan Dutton ákkastalai alla bargguhisvuodáin guovddášsámi guovlluin Suoma bealde. Son oaiivildii ahte čeahpes sápmelaččat ledje fárren eret.

Steffan (2016) guorahalai Raven's coloured matrisaid psykometrálaš iešvuodaid guovddášsámi guovlluin Ruota ja Norgga bealde. Geahččalangiella lei sámegiella ja geahččalanbiras ledje sámi

skuvllat. Ulbmil lei guorahallat teastta siskkáldas iešvuodaid dego siskkáldas konsisteanssa, čoavdindávjodaga ja vástádusjuhkosa. Čoavdindávjodat muitala juoidá teastta váttisvuodadási birra. Ean̄kilgažaldaga čoavdinfrekveansa mearkkaša gallis joavkkus leat vástidan riektá dan gažaldahkii. Mađi váddáset gažaldat lea, dađi unnit mánát vástidit riektá. Dutkama boadusin lea, ahte teastta iešvuodát oktiivástidit eará kultuvrralaš konteavsttaiguin ja ahte brihttalaš norpmaid lea vuoiggalaš geavahit sámegiel mánáide. Nubbi boadus lea ahte ean̄kilgažaldaga čoavddafrekveansa spiehkasta vehá sámii konteavsttain ja ahte mánát olahedje teastta dáhki ovdal.

Eará dehálaš fáddá lea teasttaid jorgaleapmi dárogielas sámegillii. Muhtumin jorgalus dáhpáhuvvá alma teasttaid geahččaleami haga. Okta ovdamearka Sámis lea MMS (Mini-mental state examination), okta teasta mii lea davvisámegillii jorgaluvvon (Strobel ja Engedal, 2018). Dađibahábut váilot das valideren ja norpmat. Gažaldat šaddá, gokčēt go jorgaluvvon bargobihtát sámii orienterema, muitoproseassaid, giela dahje geavadiid? Nubbi cuiggodeapmi lea ahte MMS dábálaš norpmat eaktudit čieža jagi skuvlavázzima, mii ii leat dilli dáruiduhttima ja soađi váikkuhusaid geažil. Dainna MMS iešalddis sáhtta adnojuvvot streangásabbon sámii konteavsttas go norgalaš konteavsttas

Teasttaid jorgalusa ja validerema lassin, mun oaivvildan mii dárbbášit teasttaid maid leat ovddiduvvon sámii oktavuodas ja mat leat vuodđuduvvon sámii ipmárdusas. Lagamusat leat teasttat dego Sámegiela impressiiva morfologalaš teasta (SIM), maid Sámii erenoamáš pedagogalaš bálvalusat SEAD leat heivehan ja normeren sámegielain vuodđun. SIM guorahallá grammatihkalaš áddejumi ja sisttisdoallá ovdamearkka dihte guvttiidlogu. Seammá vugiin livččii leamaš miellagiddevaš iskat makkár testengažaldagat soitet heivet buorebut eará dábálaš teasttain, guđet árvoštallet muittu, orienterema, eksekutiivva funkšuvnnaid, sihke MMS:s ja eará teasttain. Orienterema oktavuodas mun evttohan girjái fuolkevuodanamahusaid, main sámegielat leat. Daid olbmot geat deaivvadit, áinnas digaštallet vai fuobmát leat go sii fulkkežat. Olbmuid gaskavuoda mearkkašumi sивvan, mun jáhkán fuolkevuodta livččii áššáigullevaš vuohki guorahallat orienterema, go vejolaš kognitiivvalaš hástalusat leat gažaldat, earret earáid iskosiid dieđusge.

Dál váilot dakkár teasttat mat leat huksejuvvon sámii áddejumi ala. Seammás gáldut gávdnojit vai guorahallat mo kognitiiva doaimmaheapmi sáhtta árvoštallojuvvot sámii konteavsttain. Sámii girjjálašvuodta ja sámii ealáhusat fáallet dehálaš dieđu, makkár gažaldagat livččēt áššáigullevaččat vai ovddidit dakkár teasttaid. Sámegiel giellateasttat orrot leamen olámuttus. Nu go namuhuvvon, N.I.Eiras leat dehálaš čuoggat giela ja áiggi birra. Turi (2010) čállá maiddái iešguđetlágan gieđahallanstrategiijaid birra, mat muitalit ollu eksekutiivva funkšuvnnaid birra. Ovttasbarggus sámii servodagaiguin, sámii fágaolbmuiguin ja sámii institušuvnnaiguin de orru leamen vejolaš kártet sihke dárbbuid ja čovdosiid. Dat livččii, mu mielas, ideála paradigma vai ollašuhttit duodai dásseárvosaš nevropsykologalaš kártema.

Seammás de šaddá dehálažžan deattuhit ahte sámii servodagat rivdet. Sámii servodagat leat girját. Dáruiduhttima geažil sámegiela riektáčállin lea ođđa ja lea nuppástuvvan. An̄kke ollugat eai goassege leat beassan oahppat iežaset giela (Duohtavuoda- ja seanadankommišuvnna raporta 2023). Ja sámii vuodđoealáhusat vuortnuhuvvojit. Dan sivas gažaldat lea mánggadáfot.

Loahpahus

Nevropsykologialaš guorahallama oktavuodas, mun lean govvidan ahte nevropsykologiijas váilu álgoálbmotperspektiivva. Mun lean cuigen ahte dat hástalus maiddái guoská sámii konteavsttaide, fáttmástan ahte pasieanttat testejuvvojit dulkka haga ja ahte unnán teasttat gávdnojit mat leat ovddiduvvon dan konteavsttas. Mun ákkastalan dan ovdii ahte áidna fágalaš ja ehtalaš vuoiggalaš

vuohki livččii hukset nevropsykologalaš kártemiid sámi iešáddejumi alde, Norgga lága mielde ja Duohtavuodá- ja seanadankommišuvnna raportta rávvemiid mielde. Dat mearkkaša sihke jorgalit teasttaid sámegillii, valideret daid ja maiddái ovddidit dakkár teasttaid sámi oktavuodas.

Gáldut

- Armstrong, E. L., Woodley, M. A. & Lynn, R. (2014). Cognitive abilities amongst the Sámi population. *Intelligence (Norwood)*, 46, 35–39. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2014.03.009>
- Brunner, J. F. (1992). *Kultur og kognisjon: en empirisk undersøkelse av samiske og grønlandske barns kognitive særtrekk*. Universitetet i Oslo, Psykologisk institutt.
- Davvi girji (red.) (2014). *SIM: Máná giellaáddějupmi - Maanan gielagoerkse - Máná gielladádjaibme*. Karasjok.
- Dudley, M., Wilson, D. & Barker-Collo, S. (2014). Cultural invisibility: Maori people with traumatic brain injury and their experiences of neuropsychological assessments. *New Zealand Journal of Psychology*, 43(3), 14.
- Dutton, E. (2014). Cognitive abilities among the Sami: A comment. *Intelligence (Norwood)*, 46, 188–191. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2014.06.004>
- Eira, N. I. (2011). *Bohccuid luhte : gulahallat ja ollášuhttit siidadoalu* (Ođastuvvon., s. 152). DAT.
- Eira, R. B. E. (2021). *Nevropsykologisk undersøkelse av urfolkspopulasjoner: En systematisk litteraturgjennomgang* [Hovedoppgave]. UiT – Norges arktiske universitet.
- Forsius, H. & Seitamo, L. (1970). Mental State of Skolt Lapp Children: A Preliminary Report. *Arctic Anthropology*, 7(1), 6–8.
- Gone, J. P. & Kirmayer, L. J. (2020). Advancing Indigenous Mental Health Research: Ethical, conceptual and methodological challenges. *Transcultural Psychiatry*, 57(2), 235–249. <https://doi.org/10.1177/1363461520923151>
- ILO-konvensjonen 169 (1991). *Konvensjon om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater ILO nr. 169*. <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1989-06-27-2>
- Kuokkanen, R. (2009). *Boaris dego eana : eamiálbmogiid diehtu, filosofijat ja dutkan* (2. utg., s. 255). C#állidLágádus.
- Meld. St. 12 (2023–2024). *Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen*. Helse- og omsorgsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-12-20232024/id3029679/>
- Meld. St. 17 (2024–2025). *Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Kommunale tjenestetilbud til samiske innbyggere*. Kommunal- og distriktsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-17-20242025/id3095316/>
- Meld. St. 31 (2018–2019). *Samisk språk, kultur og samfunnsliv*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-31-20192020/id2729805/>
- Melbøe, L., Johnsen, B. E., Fredreheim, G. E. & Hansen, K. L. (2016). *Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse*. Nordens velferdssenter. <https://nordicwelfare.org/nb/publikationer/situasjonen-til-samer-med-funksjonsnedsettelse/>
- NOU 1995: 6. (1995). *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge*. Helse- og omsorgsdepartementet.
- Reagan, G., Fellner, K., Tomlinson, G. & Danto, D. (2023). Beyond Appropriate Norms: Cultural Safety with Indigenous People in Canadian Neuropsychology. *Journal of Concurrent Disorders*, 5(1), 52.
- Sametinget (u.å.). Helse. <https://sametinget.no/barnevern-helse-og-sosial/helse/>

- Sametinget (2023). *Høring – Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport*. Sametinget.no. <https://sametinget.no/politikk/horinger/avholdte-horinger/horing-sannhets-og-forsoningskommisjonens-rapport.26642.aspx>
- Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023). *Sannhet og forsoning: grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen, avgitt til Stortingets presidentskap 01.06.2023. Dokument 19 (2022–2023). Sannhets- og forsoningskommisjonen. <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>
- Steffan D. P. (2016). *En utprøving av Ravens fargede matriser i samisk kontekst* (spesialistoppgave, upublisert).
- Strand, N. & Mathisen, B. (2006). Vet råd for samiske barn. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 43(12), 1346–1347.
- Strobel, C. & Engedal, K. (2018). DÁROGIELAS JORGALUVVON MINI MENTÁLALAŠ STÁHTUS ÁRVVOŠTALLAN (MMSE–NR3). <https://www.aldringoghelse.no/skalaer-og-tester/>
- Strobel, C., Johansen, H., Aga, O., Bekkhus-Wetterberg, P., Brierly, M., Egeland, J., Follesø, K., Rike, P. & Schanke, A. (2018). Manual Norsk Revidert trail making test (TMT-NR3). <https://www.aldringoghelse.no/skalaer-og-tester/>
- Strobel, C., Aga, O., Bekkhus-Wetterberg, P., Brierley, M., Bystad, M., Engedal, K., Gaustad, C., Johansen, H., Odner, K. & Vatn, L. (2021). NORSK REVIDERT KLOKKETEST (KT-NR3). <https://www.aldringoghelse.no/skalaer-og-tester/>
- Suchy-Dicey, A., Rhoads, K. & Manson, S. M. (2025). Considerations on psychological and neuropsychological research in American Indians and Alaska natives: Science and practice. *Clinical Psychology*, 32(1), 73–76. <https://doi.org/10.1037/cps0000249>
- Turi, J. (2011). *Min bok om samene* (H. O. Lindbach, Overs.). Čálliid Lágádus.
- Wechsler, D. (1997b). *The WMS-III administration and scoring manual*. The Psychological Corporation.
- Yliranta, A. (2010). *Verbal cognitive processing and emotion regulation among indigenous Sami children* [Masteroppgave]. Psychology University of Tampere.

